

DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2022.62.61-75>

УДК 355.7: 72: 721.01: 725.1: 725.18

Михальченко Сергій Васильович

*доцент кафедри інформаційних технологій в архітектурі,
директор Науково-дослідного інституту історії та теорії
архітектури, містобудування та дизайну,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

ser_mihal@knuba.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-2399-4119>

Новікова-Вигран Оксана Сергіївна

*Генеральний директор
Національного історико-архітектурного музею
«Київська фортеця»*

yaltinskaya@i.ua

<https://orcid.org/0000-0002-8266-3937>

В'ялець Андрій Васильович

*Заступник генерального директора
Національного історико-архітектурного музею
«Київська фортеця»*

faust3@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-6215-0280>

КИЇВСЬКА ФОРТЕЦЯ – НОВЕ ЖИТТЯ В ОБИЙМАХ КИЄВА

Анотація: досліджено актуальність сучасних засобів збереження, утримання і експлуатації історичних фортифікацій в суспільному просторі сучасного міста.

Ключові слова: фортифікація; спеціальні споруди; концепція розвитку міського простору.

Ця стаття є програмною публікацією, яка передуює публікуванню серії статей з наукового аналізу методів і прийомів реставрації окремих конструктивних елементів кам'яно-земляних фортифікаційних споруд.

В подальших публікаціях також буде детально розглянуті конструктивні особливості створення, відновлення та утримання територій і споруд Національного історико-архітектурного музею «Київська фортеця»

Також передбачається цикл публікацій про архітектурно-фортифікаційні пам'ятки Києва і Київського регіону – територій і споруд Київського укріпленого району, недобудованих транспортних тунелів під Дніпром (так званих сталінських тунелів), мегалітичних споруд доби холодної війни на кшталт радіолокаційної станції «Дуга» тощо.

Для визначення місця і ролі історичної фортифікації в суспільному просторі сучасного міста, розглянемо основні чинники та аспекти такого існування на прикладі Київської фортеці.

1. Історична роль комплексу, як одного з основних містоутворюючих факторів;
2. Оборонне застосування комплексу протягом існування і в наш час;
3. Сучасна роль комплексу як культурно-просвітницького закладу;
4. Сучасна роль комплексу як туристичного та рекреаційного об'єкту;
5. Науково-дослідна діяльність в сфері фортифікації.

Історична роль Київської фортеці, як одного з містоутворюючих факторів

Київська фортеця – це не комплекс споруд, це кілька комплексів споруд, об'єднаних однією метою і функцією.

Рис. 1 Основні комплекси споруд Київської фортеці

Рис. 2 Історична мапа Київської фортеці

Для розуміння місця і ролі, яку відігравала Київська фортеця в житті і розвитку Києва на протязі всього часу його існування, а також уявлення про місце, яке вона повинна зайняти в сучасній столичній структурі, необхідно здійснити екскурс в історію фортеці. Адже Київська фортеця це унікальне явище вітчизняної та європейської історії і культури. Більшість земляних і цегляних споруд XVIII-XIX ст. збереглися до нашого часу і згідно з чинним законодавством знаходяться під охороною держави і мають охоронні номери.

Протягом своєї історії Київ мав три основні фортеці: Старокиївську, Подільську, та Києво-Печерську (Стару Печерську або Петровську та Ново-Печерську, або Миколаївську), які були об'єднані величезним валом з ретраншементом, що проходив від Золотих воріт у «старому місті» до Лаври на Печерську в одну гігантську фортецю площею приблизно 700 га, довжина укріплень по периметру сягала понад 10 км. Це був час розквіту укріплень середньовічного Києва. Місто складалося з трьох основних частин – Верхнього міста, Подолу та Печерського містечка. Верхнє місто, своєю чергою, ділилося на «град Володимира» (Мале Верхнє місто), «град Ярослава» (Велике Верхнє місто) та «град Ізяслава» (Михайлівський відділ). Ці п'ять самостійних укріплених компонентів, поєднаних між собою численними брамами та хвіртками, утворювали єдине велике, добре захищене місто, яке посідало вигідне географічне положення. Новим для даного періоду був так званий «Печерський відділ», який згодом увійшов до складу «Великого Верхнього міста».

В XVI – XVII ст. у місті ще існували залишки валів княжої доби, але як укріплення вони не використовувались. Велике князівство литовське, до якого входив Київ, побудувало окремий замок на горі поруч, яка с тих пір отримала назву Замкова, а пізніш - Киселівка (за іменем воєводи Адама Кисіля). Замок отримав назву Литовський, був побудований з дерева, проіснував з 1362 року до початку XVIII століття. Наприкінці XVII – на початку XVIII ст. виникли умови для запровадження у забудові міста регулярних принципів. Поштовхом до цього спричинилися фортифікаційні роботи – спорудження Києво-Печерської фортеці з земляним ретраншементом завдовжки понад 10 км, який став об'єднуючим елементом кількох топографічних утворень в межах Печерсько-Звіринської частини міста. Печерська частина міста, яка до того часу мала сакральний характер, після набуття нової оборонної функції стала функціонально-структурним об'єднуючим чинником міського організму і важливим елементом просторового каркасу міста. Основна задача оборонної системи Київської фортеці полягала у посиленні природних властивостей південно-західних схилів Київських гір і створенні надійної укріпленої лінії.

Оборонне застосування комплексу протягом існування і в наш час

Від початку XVIII ст. Старокиївська фортеця поступово втрачає провідне значення у зв'язку із спорудженням нової фортеці на Печерську, куди 1711 р. переводяться головні установи російської адміністрації.

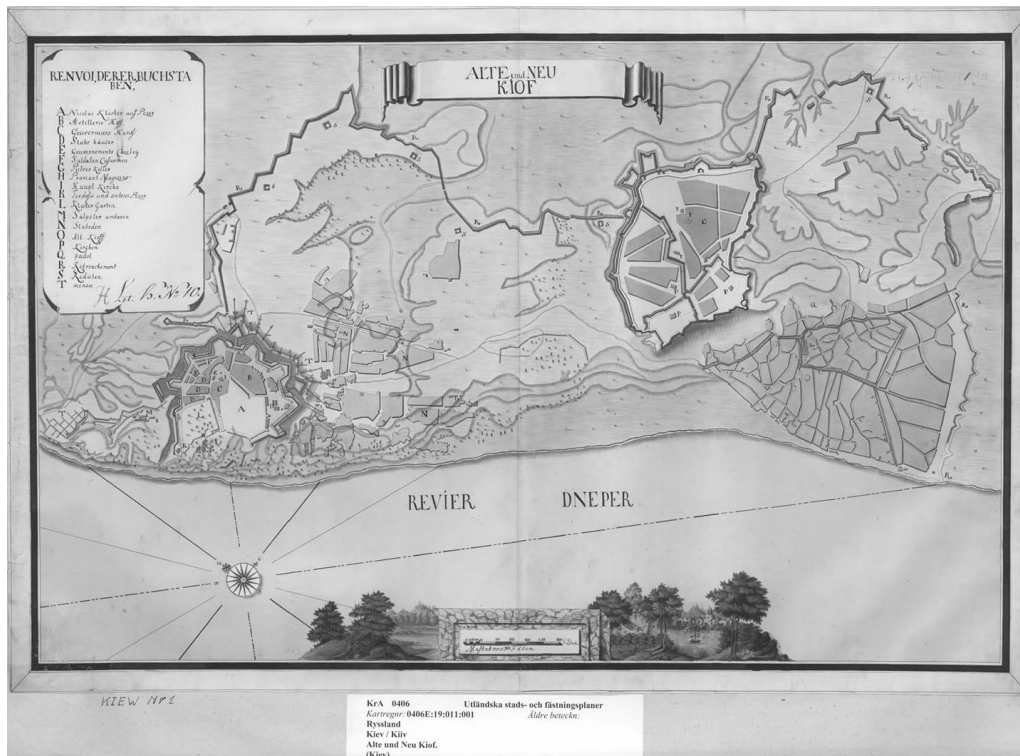

Рис. 3 Старі і нові укріплення Києва.
Шведська карта першої половини XVIII ст.

Від Андрусівського перемир'я (1667) і до другого поділу Польщі (1793) Київ відігравав роль важливого стратегічного пункту на кордонах Російської імперії, був її форпостом на правому березі Дніпра, що сприяло розвитку оборонного будівництва. Враховуючи значення Києва для війн з найсучаснішими арміями того часу шведською та турецькою, російський імператор Петро I 15 серпня 1706 року закріпив нову фортецю, що півкільцем оточила Києво-Печерську лавру. Судячи з плану невідомого автора, фортеця була задумана у вигляді правильного дев'ятикутника з дев'ятьма бастіонами, рavelінами та подвійними куртинами, оточеного сухим ровом і гласисом. Споруджувалась ця фортеця українськими козаками під керівництвом гетьмана І. Мазепи. Для надійності Петро I приставив до нього російського полковника Гейсена. 1723 р. була в цілому закінчена. Впродовж наступних років, аж до кінця XVIII ст. фортеця розбудовувалась та вдосконалювалась.

Напередодні війни з наполеонівською Францією, у 1810 р. було прийнято рішення посилити наявні укріплення Печерської фортеці, в тому числі і мінними галереями, а також звести нове укріплення – Звіринецьке. Будівництво укріплення почалося 24 червня 1810 р., а його будівельником був призначений інженер-підполковник Федоров. 9 липня 1811 р. було затверджено план оборони фортеці зі зміненим складом гарнізону. Втім укріплення було наказано відстоювати до останньої можливості. Навіть тоді, коли Наполеонівська армія зазнала нищівної поразки, деякі роботи продовжувалися. Так, у 1813 році були зведені контрмінні галереї у Звіринецькому укріпленні та влаштовані аналогічні під гласисом двох фронтів Печерської фортеці. Фортеця була доведена до бойового стану, її залога становила 20 тис. осіб, а озброєння – 333 гармати, що давало змогу витримати облогу протягом 8 місяців. Згодом Київ втрачає значення прикордонного пункту. Після війни 1812 р. був створений спеціальний комітет для розгляду стану наявних укріплень та будівництва нових. Після перевірки, доля Київської фортеці була під питанням, оскільки комітет схилився до думки про виключення Києва зі списку штатних фортець. Тільки призначення на посаду Генерал-Інспектора по інженерній частині князя Миколи Павловича змінило ситуацію. В складеному 1816 р. документі “Судження про фортеці Російської держави” пропонувалося виключити місто із “штату фортець”. З думкою військових царський уряд не порахувався: за прямою вказівкою Миколи І. Майбутній імператор Микола І Павлович дав доручення генерал-майору Жіаноті, своєму колишньому викладачу фортифікації, скласти проект посилення Київських верків. Проект був складений в 1818 р. Для його реалізації необхідно було повністю зрити Печерську фортецю, а на її місці розмістити нову яка складалась з сімнадцяти бастіонів з кам'яними ескарпами та контрескарпами. Свої пропозиції по підсиленню Київської фортеці також надав генерал-майор Ферстер у проекті від 30 грудня 1818 р. який зберігся не повністю. На наявній його частині показані укріплення які пропонувалося звести на місці Старокиївської фортеці. Печерська фортеця на ньому показана тільки ділянкою північного фронту з винесеними вперед новими укріпленнями.

В 1822 р. К.І. Оперманом був створений новий проект з Посилення Києва, який був затверджений Генерал-Інспектором інженерів великим князем Миколаю 16 січня. Відповідно до цього плану Звіринецьке укріплення планувалося посилити зведенням усередині його п'ятикутної зімкнутої оборонної казарми. Печерська фортеця перетворювалася на цитадель модернізованої фортеці.

1830 р. розпочато будівництво Головної Київської фортеці.

Київська фортеця (Нова Печерська фортеця) була закладена 28 липня 1831 року. Основні об'єкти фортеці збудовані впродовж 1831-1855 років, а деякі споруди закінчені будівництвом аж в 60-ті роки. Згідно генерального плану, розробленого генерал-лейтенантом К.І. Опперманом і затвердженого Миколою 1 25 березня 1830 р., фортеця складалась з самостійних Васильківського та Госпітального укріплень, 6 окремих оборонних башт, 2 оборонних казарм на 2 батальйони. Всі ці споруди сполучались між собою системою валів та мурів, оточуючи півкільцем стару Печерську (Петровську) фортецю, що в свою чергу стала цитаделлю Нової фортеці. Для сполучення фортеці з містом були влаштовані Миколаївські, Наводницькі, Подільські та Московські ворота. Загалом на той час це була одна з найпотужніших сухопутних фортець що деякою мірою випереджала свій час. Це стосується Васильківського та Госпітального укріплень, які будучи самостійними укріпленнями, входили до складу головної фортечної огорожі, слугуючи таким чином прообразами майбутніх фортів і фортової системи оборони. Нова фортеця разом з цитаделлю мала периметр у 5200 сажень (10,5 верст), займала площу 908 десятин 456 квадратних сажнів з еспланадою у 130 сажень, яка розраховувалась виходячи з максимальної на той час дальності пострілу гладкоствольного пудового чи півпудового єдинорога. Протяжність укріплень по лінії головного вогню складав 3218 саж., по оборонним стінам - 1982 саж. Загалом у фортеці налічувався 1021 каземат, з яких 852 використовувались як казарми (у мирний час), а 169 під складські приміщення. Майже всі каземати і стіни мали оборонне призначення з можливістю ведення вогню з 1180 гармат та 3833 рушниць. В якості бази для забезпечення оборони та дій військ Київська фортеця мала сховища для 45 тис. пудів пороху, а в арсеналі зберігалось зброї для 100 тис. війська, з гарматами для 24 батарей польової та на 2 відділення обложної артилерії з усією необхідною амуніцією та реманентом. Безпосередньо на озброєнні фортеці налічувалось 197 гармат різного типу.

Останнім етапом розвитку Київської фортеці було будівництво Лисогірського форту. Указ про будівництво форту з еспланадою в 500-сажнів на Лисій горі було видано імператором Олександром II 27 квітня 1871 р. У цьому-ж році здійснено його трасування. Головні роботи розпочато у 1872 році. У 1877 р. будівництво форту було завершено та форт передано для використання військовим.

15 березня 1897 р. Київська фортеця була переведена в розряд фортеці-складу, практично втративши бойове значення.

Як і численні фортеці західного кордону Російської імперії, Київська фортеця у ХІХ ст. не зробила жодного пострілу, хоча її визначна оборонна роль

в якості стримуючого фактору відіграна у всіх стратегемах військових операцій з часів її побудови і до новітніх часів.

Парадоксально, але в наші буремні часи агресії Російської федерації проти України, окремі об'єкти Київської фортеці продовжують свою військову службу - на території Госпітального укріплення функціонує Головний військовий клінічний госпіталь Міністерства оборони України. Цей клінічний комплекс виконує основний обсяг лікування поранених і хворих внаслідок військових дій на сході України.

Сучасна роль комплексу як культурно-просвітницького закладу

З урахуванням того, що пам'ятки Київської фортеці, мали різне цільове призначення, за роки експлуатації вони опинились у власності різних користувачів.

Пам'ятки, що входили до складу Цитаделі, майже повністю увійшли до складу Національного Києво-Печерського історико-архітектурного заповідника.

Найбільше пам'яток перебувало у власності Міністерства оборони. Це Госпітальне укріплення (за виключенням Косого капоніру), Васильківське укріплення (за виключенням Башт №№ 1, 2, 3), Башти № 4, 5, Казарми військових кантоністів та Миколаївські ворота. Території старого та нового арсеналу використовувались для виробничих потреб. На цих територіях знаходились Старий Арсенал, частково вали і рови Цитаделі, Арсенальські майстерні, Башта №5, Казарми жандармського полку.

Підрозділи МВС України та Національної гвардії досі використовують Башти № 1 (Редюїт) та № 3 (Прозоровського).

У власності територіальної громади міста перебували Верхня та Нижня підпірні оборонні стіни, Люнети цитаделі, Вали та рови Цитаделі та Васильківського укріплення (частково).

Після здобуття Україною незалежності частина пам'яток, що перебувала у власності МО України були приватизовані (деякі незаконно). Це Башти № 2 та № 5, Миколаївські ворота, Верхня оборонна підпірна стіна, комплекс Тюремного замку в межах Васильківського укріплення. Не зрозумілий на сьогодні статус мають Арсенальські виробничі майстерні, Башта № 6, Казарми жандармського полку, що перебувають на території заводу «Арсенал». Територія Васильківського укріплення, всупереч законодавству України, щільно забудована багатоповерхівками.

В 1998 – 2002 роках Башта № 4, Лисогірський форт, Капоніри № 1 та № 2 були передані на баланс музею «Київська фортеця». Також, музею частково, а

точніше сказати фрагментарно, передано Вали і рови Госпітального і Васильківського укріплень та Цитаделі.

Таким чином, на балансі музею перебувають Частина земельної ділянки Госпітального укріплення, на якій розташовані Вали та рови, Капоніри № 1, 2, Косий капонір (вирішується питання про передачу в оренду музею Капоніру № 3, Північної в'їзної брами з центральним капоніром та правого крила Північної напівбашти); Башта № 4; Лисогірський форт площею близько 120 га; окремі земельні ділянки Цитаделі та Васильківського укріплень. Решта пам'яток розпорочені у різних власників, не створюють єдиного комплексу, перебувають під загрозою знищення або забудови.

Разом з тим, комплекс пам'яток Київської фортеці фактично існує і не може залишатись непоміченим.

5 січня 1925 року, уряд держави вирішив приступити до організації Музею Революції в м. Києві. 11 лютого 1930 року Косий капонір, складова частина НПФ, був переданий Музею революції. В ньому була створена експозиція «В'язниця, каторга, заслання», що відображала історію цієї пам'ятки та революційні події, пов'язані з нею.

В жовтні 1940 року прийнята постанова РНК УРСР про об'єднання Київського Обласного Музею Революції з Центральним Історичним музеєм і передачу всіх фондів Центральному Історичному музею. «Косий капонір» як самостійний музей припинив своє існування.

В роки німецько-фашистської окупації Києва, експозиція Косого капоніру була зруйнована, а приміщення зайняте військовою частиною. Після війни його приміщення використовувались різними організаціями для виробничих потреб. На вимогу киян та завдяки Постанові Ради Міністрів УРСР від 28 вересня 1967 року № 633 «Про відновлення в місті Києва музею «Косий капонір» - філіалу Державного історичного музею Української РСР. 4 вересня 1971 року відкрито Історико-революційний та архітектурний музей «Косий капонір», філіал Державного історичного музею. Експозиція музею відображала історико-революційні події кінця ХІХ початку ХХ ст.

В результаті довгих років науково-дослідної та пошукової роботи було прийнято рішення про створення нової експозиції по історії Київської фортеці. Рішенням виконавчого комітету Київської Міської Ради Народних депутатів від 18 грудня 1991 року № 949. Історико-революційний та архітектурний музей «Косий капонір» було перейменовано на Історико-архітектурну пам'ятку-музей «Київська фортеця».

За розпорядженням київської міської державної адміністрації від 30 липня 1997 року. № 1126 розпочалися роботи по реконструкції та музеєфікації Госпітального укріплення Київської фортеці. Музею були передані капоніри

№ 1, № 2; Башта № 4; земельні ділянки Госпітального укріплення та територія Лисогірського форту. В 2002 році був завершений 1 етап реконструкції Госпітального укріплення.

Наразі остаточно склався науковий і творчий колектив Національного історико-архітектурного музею «Київська фортеця», який очолює Оксана Новикова-Вигран. Цей колектив спромігся поставити роботу на високий рівень і НІАМ успішно розвивається. З локального музею «Косий капонір», який подавався виключно в розрізі в'язниці для революціонерів, комплекс перетворився на потужний патріотичний культурно-просвітницький центр, що займає видатне місце в культурному житті столиці України.

Міжнародні зв'язки:

- співпраця з Посольствами іноземних держав
- співпраця з міжнародними фондами
- співпраця з діаспорами та земляцтвами
- співпраця з міжнародними профільними організаціями та музеями
- співпраця з іноземними інститутами, що займаються промоцією в музейній справі;
- створення міжнародного фонду «Друзі фортеці».

Зокрема, міцні стосунки налагоджено з Польщею, яка вшановує Київську фортецю, як місце ув'язнення і страти керівників Польського (Січневого) повстання 1863–1864 років. Музеєм робиться значна робота з наукового аналізу, висвітлення та вшанування цих подій.

Рис. 4 Робота з польським посольством

Посольство Польщі в Україні і польське суспільство в цілому бере активну участь, в тому числі фінансову в розвитку національного історико-архітектурного музею «Київська фортеця»

Одним з найяскравіших заходів на території Київської фортеці є численні реконструкції історичних подій за участю українських та міжнародних спільнот.

Рис. 5 Реконструкції історичних подій

Численні проекти, що здійснюються колективом музею можна перелічувати довго – «Україна миротворча», «Театральні суботи у Київській фортеці», «Фестиваль «Джойфест діти», «Креативна фортеця», Міжнародний фестиваль історичного кіно і багато інших.

І власне музейна робота ведеться активно і кількість відвідувачів та екскурсій невпинно зростає. Колекція музею поповнюється і розширюється. Також завдяки плідній роботі керівництва музею розширюється площа музеєфікованих міських просторів, ведеться активна робота з створення національного заповідника «Київська фортеця»

Рис. 6 Елементи експозиції

Сучасна роль комплексу як туристичного та рекреаційного об'єкту

Всі комплекси споруд Київської фортеці являють собою вельми цікаві туристичні об'єкти і потік туристів зростає рік від року. Окрім звичайних екскурсій впроваджується метод інтернет-гідів по комплексах споруд і по заповіднику в цілому. Територія Лисогірського форту являє собою заповідний парк площею понад 120 гектарів, яка століттями була закритою зоною, завдяки чому зберіглася автентична флора і фауна київського регіону.

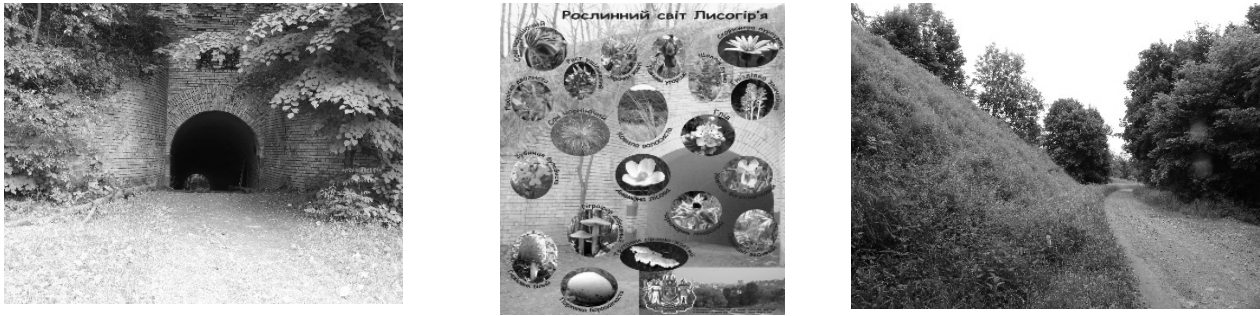

Рис. 7 Види Лисогірського форту

Крім того, елементи фортеці активно використовуються як рекреаційні зони і місця релаксійного відпочинку городян. Так, наприклад Спаський бастион Цитаделі реконструйовано в сучасну променаду з надзвичайно живописними видами на всі боки.

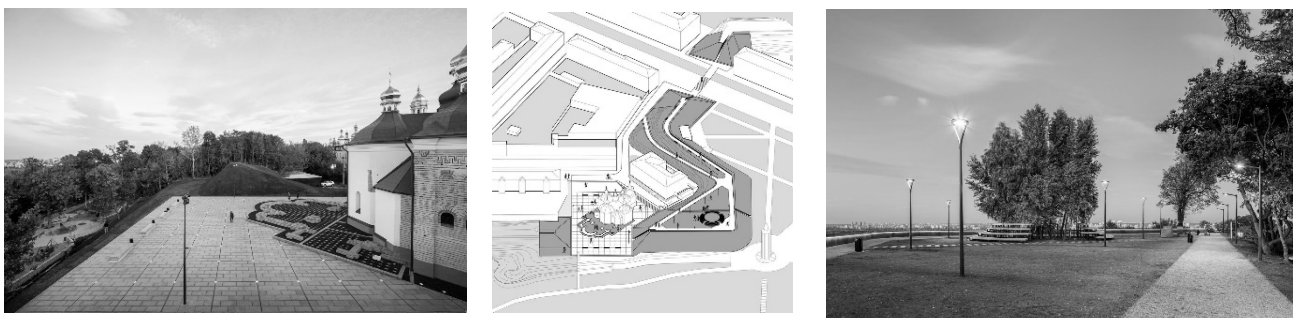

Рис. 8 Променада на Спаському бастионі

Також методом реновації деяких елементів Київської фортеці створено кілька новітніх поліфункціональних міських просторів, що користуються попитом у мешканців Києва.

Це, по перше, реконструкція будівлі Арсеналу в культурно-просвітницький виставковий центр «Мистецький арсенал», реновація Арсенальної площі з реконструкцією Микільської брами і Арсенальних майстерень.

Цей перелік можна продовжувати довго, однак просто наведемо міркування про те, що комплекси споруд Київської фортеці відіграють вагомую роль в культурному житті столиці України.

Анімацію цього проекту можна побачити за посиланням: <https://youtu.be/PfCXNIT9Wbk>

Науково-дослідна діяльність в сфері фортифікації

Треба відзначити, що успішний розвиток Національного історико-архітектурного музею «Київська фортеця» виводить цей заклад на роль провідної науково-дослідної організації в сфері фортифікації. В науковому колективі зібралися такі знані авторитети цієї галузі як А. В'ялець, О. Кузяк, С. Михальченко тощо.

Успішно ведеться науково-дослідна робота з вивчення історичних фортифікацій всіх часів, в тому числі Змійових валів, Оборонних ліній і укріплених районів першої половини 20 сторіччя, так званих «Сталінських тунелів», а також оборонних споруд часів холодної війни.

В експозиції музею значне місце відведене огляду історичних фортифікацій всіх України та їх особливостям. Також дуже цікава колекція артилерійських набоїв від чавунних ядер до керованих протитанкових ракет.

Ведеться велика і кропітка робота з визначення технічного стану окремих будівель, розробки проектно-кошторисної документації їх реставрації та власне здійснення будівельно-монтажних робіт на реставрованих об'єктах.

Рис. 9 Наукова експедиція до Київського укріп району

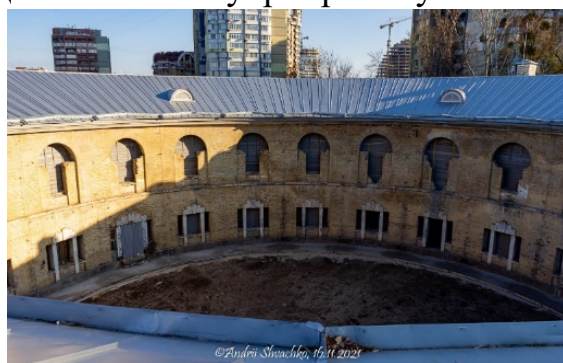

Рис.10 Роботи з реставрації башти № 4

Список джерел

1. Меньшов Д. П. Старо-Киевская и Печерская крепости. К., 1913
2. Ситкарева О. В. Киевская крепость XVIII–XIX вв. К., 1997
3. Енциклопедична довідка «Київська фортеця» Електронний ресурс. Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Київська_фортеця
4. Сайт Національного історико-архітектурного музею «Київська фортеця». Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.kyiv-fortress.org.ua>
5. Загальний огляд технічного стану та визначення необхідності капітального ремонту окремих будівель і споруд Госпітального укріплення Київської фортеці. НДІ ТІАМД, 2016. – 27 с.
6. Азгалдов Г. і Костін А Якість 2020 - як найважливіший об'єкт кількісного аналізу, (Барселона, січень 2012 р.)
7. Азгальдов Г. 1996. Побудова дерева показників властивостей об'єкта (Стандарти та якість, т.11)
8. Лаврик Г. 2020 Основи системного аналізу в архітектурних дослідженнях та дизайні (Київ, 2002, с. 140)
9. Вусир-Marku Ed G et al Управління обороною, ознайомлення ... (Женева-Київ, 2011, с. 75)
10. С. Михальченко, В. Товбич - Перспективи сучасної фортифікації Сучасні проблеми Архітектури та Містобудування, 2021, т. № 60. - КНУСА, 2016 - С. 268-276
11. ПІРКО В. О. Оборонні споруди ... / Український культурний центр. Донецька філія НТШ, Східне видавництво - Донецьк, 2007. - 176 с.

References

1. Menshov D. P. (1913) Old Kiev and Pechersk fortresses. [Staro-Kievskaya I Pecherskaya kreposti] (in Russian).
2. Sitkareva O. P. (1997) Kiev fortress XVIII–XIX centuries [Kievskaya krepost XVIII–XIX vv.] (in Russian).
3. Encyclopedic completion of "Kyiv Fortress" [Encyklopedychna dovidka "Kyivska fortetsya"] Electronic resource. Access mode: https://uk.wikipedia.org/wiki/Kyivska_fortetsya (in Ukrainian)
4. Website of the National Historical and Architectural Museum "Kyiv Fortress". [Websait Natsionalnogo istoryko arhitekturnogo muzeu "Kyivska fortetsya"] Electronic resource. Access mode: <http://www.kyiv-fortress.org.ua>https://uk.wikipedia.org/wiki/Київська_фортеця (in Ukrainian)
5. Research Institute of Theory and History of Architecture, Urban Planning and Design (2016) General review of the technical condition and determination of the

need for overhaul of individual buildings and structures of the Hospital Fortress of the Kyiv Fortress [Zagalny oglyad tehnicnjgj stanu ta vyznachennya neobhidnosti kapitalnogo remontu okremykh budivel i sporud Gospitalnjgj ukripltnnya Kyivskoyi fortetsi.] (in Ukrainian)

6. Azgaldov G. & Kostin A. (2012) Quality 2020 is the most important object of quantitative analysis [Yakist 2020 – yak naydazhlyvishyi obyekt kilkisnogo analyzu], Barcelona 2012 (in Ukrainian)

7. Azgaldov G. (1996) Build an object property indicator tree [Pobudova dereva pokaznykiv vlastyvostryy obyekta], (Standards and quality, vol.11) (in Ukrainian)

8. Lavryk G. 2020 Fundamentals of systems analysis in architectural research and design [2020 Osnovy systemnogo analyzu v arhitekturnykh doslidzhennyah.] (Kyiv, 2002, p. 140) (in Ukrainian)

9. Bucur-Marku Ed G et al Defense management, acquaintance ... [Upravlinnya oboronou. Oznayomlennya...] (Geneva-Kyiv, 2011, p.75) (in English)

10. Serhii Mykhalchenko & Valerii Tovbych Prospects for Modern Fortification [Perspektivy suchasnoyi fortyfikacii], Contemporary Problems of Architecture and Urban Planning, 2021, vol. № 60. - P. 268-276 (in Ukrainian)

11. Pirko V. O. (2007) Defensive structures [Oboronni struktury, Ukrainian Cultural Center], Eastern publishing house - Donetsk, 2007. p. 176 (in Ukrainian)

Аннотация

Михальченко Сергей Васильевич, доцент, директор Научно-исследовательского института истории и теории архитектуры, градостроительства и дизайна, Киевский национальный университет строительства и архитектуры.

Новикова-Выгран Оксана Сергеевна Генеральный директор Национального историко-архитектурного музея «Киевская крепость»

Вялец Андрей Васильевич Заместитель генерального директора Национального историко-архитектурного музея «Киевская крепость»

Киевская крепость – новая жизнь в объётах Киева

Исследована актуальность современных средств сохранения, содержания и эксплуатации исторических фортификаций в общественном пространстве современного города.

Ключевые слова: фортификация; специальные сооружения; концепция развития городского пространства.

Annotation

Serhii Mykhalchenko, Associate professor, Director of the Scientific and Research Institute of History and Theory of Architecture, Urban Planning and Design of Kyiv National University of Construction and Architecture.

Oksana Novikova-Vygran Director-General of the National Historical and Architectural Museum «Kyiv Fortress».

Andrey Vyalets Deputy Director-General of the National Historical and Architectural Museum «Kyiv Fortress».

Kyiv fortress - a new life in the embrace of Kyiv

The article examines in detail the aspects of preservation, restoration, and revitalization of historical and architectural heritage sites on the example of the functioning of the «Kyiv Fortress» National Historical and Architectural Museum.

All aspects of the activity of the «Kyiv Fortress» National Historical and Architectural Museum on the maintenance and use of the territories and buildings of the museum in the past, from the time of the Kyiv Fortress to the present day are considered.

In particular, the main directions of the museum's work are covered:

- The historical role of the Kyiv Fortress as one of the city-forming factors;
- Defensive use of the complex during its existence and in our time;
- The modern role of the complex as a cultural and educational institution;
- Modern role of the complex as a tourist and recreational facility;
- Research activities in the field of fortification.

This article is a program publication that precedes the publication of a series of articles on scientific analysis of methods and techniques for the restoration of individual structural elements of stone and earth fortifications.

Subsequent publications will also consider in detail the design features of the creation, restoration, and maintenance of territories and buildings of the «Kyiv Fortress» National Historical and Architectural Museum.

There is also a series of local lore publications on architectural and fortification monuments of Kyiv and Kyiv region - territories and buildings of Kyiv fortified district, unfinished transport tunnels under the Dnieper (so-called Stalin tunnels), Cold War megalithic structures such as «Duga» radar station, etc.

Keywords: fortification; special structures; the concept of urban space development.